

Cursuri universitare

BOGDAN BUNECI

Drept procesual penal
Partea specială

BOGDAN BUNECI

Drept procesual penal

Partea specială

Universul Juridic

București

-2022-

TITLUL I

URMĂRIREA PENALĂ CA PRIMĂ FAZĂ A PROCESULUI PENAL

Capitolul I

Dispoziții generale

Urmărirea penală, ca primă fază a procesului penal, este cea mai dinamică din toate cele patru faze procesuale, anterioare judecării, unde avem mai multe etape și anume descoperirea faptelor penale, cercetarea acestora și trimiterea sau netrimiterea în judecată.

Această fază este esențială în desfășurarea procesului penal pentru orice infracțiune săvârșită și normele procesuale actuale prevăd că nu există nicio faptă penală pentru care să nu se efectueze urmărirea penală, pentru a se vedea dacă infracțiunea respectivă există, cine a săvârșit-o, să se stabilească răspunderea penală a făptuitorilor și să se constate dacă este cazul pentru ca persoanele răspunzătoare să fie trimise în judecată sau fapta nu există ori există vreunul dintre cazurile prevăzute de art. 16 C. pr. pen. care prezintă cazurile ce împiedică punerea în mișcare și exercitarea acțiunii penale.

În această primă fază procesuală urmărirea penală este exercitată de către organele judiciare specializate ale statului și anume de către procuror care își desfășoară activitatea potrivit principiilor legalității, imparțialității și controlului ierarhic, sub autoritatea ministrului justiției, în condițiile legii [art. 62 alin. (2) din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară].

Potrivit legii de organizare, așa cum se arată și în art. 63, Ministerul Public își exercită prin procurori, următoarele atribuții: efectuează urmărirea penală în cazurile și în condițiile prevăzute de lege și participă, potrivit legii, la soluționarea conflictelor prin mijloace alternative; conduce și supraveghează activitatea de cercetare penală a poliției judiciare, conduce și controlează activitatea altor organe de cercetare penală; sesizează instanțele judecătorești pentru judecarea cauzelor penale, potrivit legii; exercită acțiunea civilă în cazurile prevăzute de lege; participă, în condițiile legii, la ședințele de judecată; exercită căile de atac împotriva hotărârilor judecătorești, în condițiile prevăzute de lege, precum și alte atribuții.

Mai trebuie să arătăm faptul că organele de poliție judiciară își desfășoară activitatea de cercetare penală, în mod nemijlocit, sub conducerea și supravegherea procurorului, fiind obligate să aducă la îndeplinire dispozițiile acestuia, iar serviciile și organele specializate în culegerea, prelucrarea și arhivarea informațiilor au obligația de a pune, de îndată, la dispoziția parchetului competent toate informațiile deținute în legătură cu săvârșirea infracțiunilor [art. 66 alin. (2) și (3) din legea de organizare judiciară].

Toate activitățile care se desfășoară în faza de urmărire penală trebuie să se facă cu respectarea normelor de procedură penală privind atribuțiile organelor judiciare, cât și cu respectarea principiilor fundamentale ale procesului penal.

Secțiunea I

Obiectul, caracterele și limitele urmăririi penale

1. Obiectul urmăririi penale

Urmărirea penală este prezentată în Titlul I al Părții speciale, art. 285-341 C. pr. pen., cuprinzând dispoziții generale, sesizarea organelor de urmărire penală, conducerea și supravegherea activității organelor de cercetare penală de către procuror, efectuarea urmăririi penale, rezolvarea cauzelor și sesizarea instanței, reluarea urmăririi penale, precum și plângerea împotriva măsurilor și actelor de urmărire penală.

Potrivit art. 285 alin. (1) C. pr. pen., urmărirea penală are ca *obiect* strângerea probelor necesare cu privire la existența infracțiunilor, la identificarea persoanelor care au săvârșit o infracțiune și la stabilirea răspunderii penale a acestora, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată.

Din punct de vedere al strângerii probelor, dispozițiile procesual penale atât în art. 285 alin. (1), cât și în art. 306 C. pr. pen. fac referire la *existența infracțiunilor* (fapta să fie prevăzută de legea penală, indiferent dacă este în faza consumată sau tentativă), *identificarea persoanelor care au săvârșit infracțiuni* (trebuie strânse probe cu privire la cunoașterea făptuitorilor, indiferent de forma participației penale sub forma de autor, coautori, instigatori sau complici), precum și *stabilirea răspunderii făptuitorului* (în sensul de a administra probe atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului ori inculpatului). Cu privire la răspunderea făptuitorului trebuie să arătăm că inițial, după sesizare, se dispune începerea urmăririi penale față de faptă (*in rem*) pentru ca toate activitățile să se desfășoare în cadrul procesului penal, iar atunci când este descoperit și făptuitorul infracțiunii și sunt elemente care să conducă la răspunderea acestuia, să se extindă și asupra sa urmărirea penală doar dacă nu există vreo împrejurare prevăzută de art. 16 C. pr. pen., care împiedică punerea în mișcare și exercitarea acțiunii penale.

În situațiile în care procurorul constată că într-un caz în care organul de cercetare penală a propus prin referat terminarea urmăririi penale, iar aceasta nu este completă sau că nu a fost efectuată cu respectarea dispozițiilor legale, poate potrivit art. 323 C. pr. pen. să restituie cauza organului care a efectuat urmărirea penală în vederea completării ori refacerii urmăririi penale, ori poate trimite cauza la alt organ de cercetare penală.

După terminarea urmăririi penale procurorul evaluează dacă în urma strângerii tuturor probelor necesare aceasta este completă și în contextul în care există o răspundere penală a suspectului sau inculpatului poate să dispună trimiterea în judecată, fie să dispună clasarea sau renunțarea la urmărire penală conform dispozițiilor legale.

Strângerea probelor în cadrul urmăririi penale nu se rezumă numai la stabilirea existenței infracțiunilor și identificarea făptuitorilor, ci și la *identificarea persoanei vătămate*. Este necesar acest lucru pentru că dacă aceasta a suferit o vătămare fizică, materială sau morală prin fapta penală are dreptul de a exercita acțiunea civilă în cadrul procesului penal, devenind parte în proces, având calitatea de parte civilă.

Deși nu este prevăzut în mod expres, în art. 99 C. pr. pen. unde în acțiunea penală sarcina probei aparține în principal procurorului, iar acțiunea civilă, părții civile sau procurorului în situația în care persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu sau

are capacitate de exercițiu restrânsă, în cazul urmăririi penale, procurorul trebuie să rezolve și soluționarea laturii civile a cauzei atunci când persoana vătămată se constituie parte civilă în cauză, în condițiile legii.

Acest lucru se datorează și faptului că în dispozițiile art. 98 C. pr. pen. referitor la obiectul probațiunii se arată că, constituie obiect al probei și faptele privitoare la răspunderea civilă, atunci când există parte civilă, făcându-se acest lucru referitor la acțiunea civilă, chiar dacă ea nu este prevăzută în mod expres¹.

Avându-se în vedere că pe parcursul urmăririi penale pot exista situații în care pentru a asigura buna desfășurare a procesului penal, al împiedicării sustragerii suspectului sau inculpatului de la urmărirea penală, procurorul sau organul de cercetare penală pot lua față de suspect sau inculpat măsuri preventive, numai în cursul urmăririi penale, iar măsura controlului judiciar și a controlului judiciar pe cauțiune pot fi luate în cursul urmăririi penale de către procuror și de către judecătorul de drepturi și libertăți.

După sesizarea organelor judiciare și strângerea probelor necesare într-o anumită cauză, tot legat de obiectul urmăririi penale se face o evaluare a probelor strânse, când se consideră că urmărirea penală este finalizată, pentru a se vedea dacă se dispune trimiterea în judecată sau se pronunță o soluție de clasare. Evaluarea pornește în primul rând de la organele de cercetare penală, atunci când face propunerile prin referat procurorului cu privire la ce soluție se va adopta în cauză, după care și procurorul va evalua toate probele cauzei pentru a emite rechizitoriul de trimitere în judecată sau a emite ordonanța de clasare.

2. Caracterile urmăririi penale

În faza de urmărire penală se întreprind diverse activități pentru strângerea probelor, identificarea faptuitorilor și stabilirea răspunderii penale a acestora, astfel că ea prezintă anumite însușiri care nu sunt specifice fazei de judecată (oralitatea, nemijlocirea, contradictorialitatea și publicitatea ședinței de judecată) și anume: caracterul nepublic al urmăririi penale; urmărirea penală este în principiu necontradictorie; caracterul preponderent al formei scrise și subordonarea ierarhică în efectuarea actelor de urmărire penală.

a) Singura caracteristică a urmăririi penale prevăzută în mod expres este cea prevăzută în art. 285 alin. (2) C. pr. pen., în sensul că procedura din cursul urmăririi penale este *nepublică*.

Acest caracter nepublic al urmăririi penale derivă din necesitatea realizării strângerii probelor și identificarea persoanelor precum și alte activități la care nu trebuie să asiste orice persoană. Am putea exemplifica aici atunci când se face o cercetare la fața locului, o percheziție domiciliară, atunci când se iau măsuri de supraveghere sau cercetare potrivit art. 138 și urm. C. pr. pen. Totuși acest caracter nepublic este în anumite situații admis și ne-am referi la exemplul dat anterior când la cercetarea la fața locului pot participa și

¹ A se vedea în acest sens P. Buneci, *Drept procesual penal. Partea specială*, Ed. Universitară, București, 2009, p. 21; Gr.Gr. Theodoru, I.-P. Chiș, *Tratat de drept procesual penal*, ed. a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2020, p. 617, A. Crișu, *Drept procesual penal. Partea specială*, ed. a 3-a revăzută și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2022, p. 6.

martori asistenți sau în anumite situații medicul legist sau alte persoane, când au fost prezente la efectuarea unei percheziții.

Pentru suspect, inculpat, avocatul, în cursul urmăririi penale, poate să asiste la efectuarea oricărui act de urmărire penală, cu anumite excepții prevăzute în art. 92 C. pr. pen., cât și avocatul persoanei vătămate, a părții civile și a părții responsabile civilmente. De asemenea, avocatul părților și al subiecților procesuali principali are dreptul de a solicita consultarea dosarului pe tot parcursul procesului penal, acest drept nu poate fi exercitat, nici restrâns în mod abuziv (art. 94 C. pr. pen.).

Pentru dreptul la informație prevăzut la art. 31 din Constituție, organele de urmărire penală pot comunica anumite date dintr-un dosar de urmărire penală. Există anumite restricții în a se păstra confidențialitatea sau secretul actelor și a datelor de care a luat cunoștință avocatul cu ocazia consultării dosarului sau în anumite situații organul de urmărire penală poate interzice persoanelor care se află ori care vin la locul unde se efectuează cercetarea locului faptei să comunice între ele sau cu alte persoane.

b) Referitor la caracterul, în principiu, *necontradictoriu* al urmăririi penale, având în vedere că sarcina probei în acțiunea penală aparține în principal procurorului, acesta fiind și titularul urmăririi penale în orice cauză, astfel încât el e cel care acuză, cel care admite și dispune administrarea probelor și în final hotărăște cu privire la cauza penală.

Contradictorialitatea ca principiu fundamental al unui proces este ca fiecărei dintre părți să-i fie comunicate toate actele și să discute în contradictoriu problemele care interesează soluționarea cauzei, acest lucru întâmplându-se în faza de judecată a unei cauze penale.

Spunem că în principiu este necontradictorie întrucât, în cadrul efectuării unor acte procesuale și procedurale, există elemente de contradictorialitate și am putea da ca exemplu aici confruntarea, când se constată că există contraziceri între declarațiile persoanelor audiate în aceeași cauză și se procedează la confruntare prin întrebări și răspunsuri care se pun reciproc persoanelor confruntate.

Contradictorialitate poate exista și atunci când între organul de urmărire penale și părțile din cauză sau subiecții procesuali principali sunt prezenți la efectuarea unor acte procesuale și procedurale.

c) Toate activitățile care se desfășoară în cadrul urmăririi penale capătă *forma scrisă* și ne referim aici în primul rând la actele procesuale de urmărire penală prin care procurorul și organele de cercetare penală dispun asupra actelor sau măsurilor procesuale, audierea persoanelor în cadrul urmăririi penale, indiferent că sunt părți, subiecți procesuali principali sau martori, chiar dacă audierea se face oral, ele sunt consemnate în scris.

Este necesară forma scrisă a tot ceea ce se întâmplă în cadrul urmăririi penale întrucât prin această formă poate fi cunoscut de către toate părțile cauzei, iar după terminarea urmăririi penale reprezintă dovada la instanța de judecată sau la plângerea împotriva ordonanțelor de clasare că aceste activități au fost făcute în conformitate cu dispozițiile legale.

În situațiile în care există riscul ca persoana vătămată, partea civilă, partea responsabilă civilmente sau un martor să nu mai poată fi audiat în cursul judecății, procurorul poate sesiza judecătorul de drepturi și libertăți în vederea audierii anticipate a acestuia [art. 308 alin. (1) C. pr. pen.]. În această situație, dacă cererea este întemeiată, judecătorul de drepturi și libertăți stabilește data și locul audierii, citarea părților și subiecților